

ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ

Ο Νίκος Καζαντζάκης, αυτός ο κοσμογυρισμένος μονιάς, που η ψυχή του πλάνταζε από μεγάλους και αγωνιώδεις οραματισμούς, που με το έργο και την πνευματική του υπόσταση κάλυπτε διαστάσεις οικουμενικές, είχε μέσα του μια αφάνταστα ευαίσθητη καρδιά, με απλές ανθρώπινες εκδηλώσεις, που ήταν όλες τους απόρροια γνησιότητας και ειλικρίνειας.

Γράφει η
ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ

Αυτή η γνησιότητα του ανθρώπινου χαρακτήρα του, του αγνού και ανόθευτου, ξεδιπλώνεται μέσα από τις φράσεις και τις γραμμές των επιστολών που έστελνε κατά καιρούς σε ακριβούς του φίλους και που χέρια δικών του φύλαξαν ευλαδικά, κληρονομή πολύτιμη για μας τους νεότερους.

Ο Ν. Καζαντζάκης δεν ήταν μόνο ο ποιητής, ο πεζογράφος και ο στοχαστής με την παγκόσμια φήμη. Ήταν και ένας ολοζώντανος πνευματικός αγωνιστής, που πίστευε στον "Ανθρώπο και την πνευματική του δύναμη".

Και όταν το 1946 βρέθηκε στην Αγγλία, προβληματισμένος από τα καυτά και δυσσε-

ξουμε αυτόν τον κίνδυνο κατόματα, με δύναμη και χωρίς φόβο, θα μπορούσαμε να τον υπερνικήσουμε. Θάρρος και φως είναι οι πιο φοβεροί εχθροί για τις δυνάμεις του κακού και τους σκότους.

Ποιός είναι, λοιπόν, αυτός ο μεγάλος κίνδυνος που απειλεί τον μεταπολεμικό μας κόσμο; Αυτός είναι ότι ο νους του σύγχρονου ανθρώπου έχει αναπτυχθεί πάρα πολύ απότομα και έντονα απ' ό,τι η ψυχή του. Ο νους έχει κατακτήσει τις κοσμικές δυνάμεις και έχει θέσει αυτές στην κυριαρχία του ανθρώπου, που δεν έχει ακόμη πετύχει αυτή την αναγκαία ηθική ωριμότητα, ώστε να τις χρησιμοποιήσει στην υπηρεσία της παγκόσμιας ειρήνης και ευημερίας. Λείπει μια ισορροπία και αρμονία μεταξύ διανοουμένου ανθρώπου και ηθικής αναπτύξεως. Αυτός λοιπόν νομίζω είναι ο μεγάλος κίνδυνος. Στους παλαιούς καιρούς,

στην Ανατολή, το αντίθετο ήταν περιρπυσιακό. Του ανθρώπου η ψυχή είχε φθάσει σε μεγάλα ύψη, αλλά ο εφευρετικός του νους - η επιστήμη - είχε παραμείνει πολύ πίσω. Αυτή η επικίνδυνη δυσαρμονία, το ότι αυτοί είχαν ανεδεί ηθικά, αλλά οι λαοί της Ανατολής, ήταν καθυστε-

ρημένοι υλικά, στοίχισε σ' αυτούς μια βαριά τιμωρία:

Κατέβηκαν οι βάρβαροι και τους εξαφάνισαν. Σήμερα, το αντίθετο φαινόμενο συμβαίνει στην Ευρώπη.

Για να παραμείνει ένας πολιτισμός σ' ένα υψηλό επίπεδο, πρέπει να πετύχει μια αρμονία νου και ψυχής. Αυτή η σύνθεση πρέπει να είναι ο ύψιστος σκοπός του σημερινού αγώνα της ανθρωπότητας. Το επίτευγμα είναι σκληρό, αλλά θα το πραγματοποιήσουμε με το να γνωρίζουμε καθαρά τι θέλουμε και που πηγαίνουμε.

Αλλά προτού φθάσουμε εκεί, είναι εντελώς φυσικό το ότι η αναρχία και το χάος θα επικρατούν. Ηθικό βέδαια και πνευματικό χάος. Οποιοσδήποτε έρχεται σ' επαφή σήμερα με τους σκεφτόμενους ανθρώπους όλου του κόσμου, παρατηρεί τα αναπόφευκτα αποτελέσματα των πολέμων ακόμη πάνω τους - το αποτέλεσμα της δοκιμασίας και της πείνας, την κόπωση, την αγωνία και την αβεβαιότητα και πάνω απ' όλα αυτά την έλλειψη ενός σταθερού, ενός γενικά αναγνωρισμένου ηθικού κανόνα, πάνω στον οποίον να ξανασυνδέσει την εσωτερική του ζωή ο μεταπολεμικός άνθρωπος.

Γι' αυτό ασ μη κάνουμε λάθος. Η αληθινή ανασυγκρότηση δεν συνίσταται στην ανοικοδόμηση των διομηχανίων, των πλοίων, των σπιτιών, των σχολείων και των εκκλησιών, τα οποία ο πόλεμος έχει ερημώσει. Η μόνη αληθινή, η μοναδική ανασυγκρότηση, είναι η εσωτερική ανοικοδόμηση του ανθρώπου.

Ενας πολιτισμός μπορεί να στεριωθεί μόνο σε θεμέλια πνευματικά. Η οικονομική και πολιτική ζωή διευθύνονται από τα επιτεύγματα του πνευματικού ανθρώπου. Πώς η εσωτερική επανόρθωση του ανθρώπου είναι δυνατόν να κατορθωθεί μέσα σε μια τόσο μεγάλη δοκιμασία, αγωνία και αβεβαιότητα; Υπάρχει όμως ένα δρόμος - να κινητοποιήσουμε όλες τις δυνάμεις του φωτός που κείτονται αποκοιμισμένες σε κάθε λαό. Ο πολύ γνωστός Αρρε Mugnier μου είπε ότι μια φορά είχε ρωτήσει το φίλο του το μεγάλο φιλόσοφο Bergson, πως θα μπορούσε να συμπυκνώσει όλη τη φιλοσοφία του σε μια μόνο λέξη. Ο Bergson σκέφτηκε για μια στιγμή και μετά αναφώνησε: "Κινητοποίηση". Σε κάθε κρίσιμη στιγμή, ως κινητοποιούμε όλες μας τις ηθικές δυνάμεις.

Τώρα πάλι σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή, δεν υπάρχει άλλη σωτηρία. Πρέπει να

κινητοποιήσουμε τις δυνάμεις μας και να πολεμήσουμε την απάτη, το μίσος, τη φτώχεια και την αδικία. Πρέπει να φέρουμε την Αρετή πάλι μέσα στον κόσμο. Ποιός είναι ο άνθρωπος που θα καλέσουν σε δράση τις ηθικές δυνάμεις του κόσμου; Δεν μπορούμε να προσδοκούμε αυτήν την εγερτήριο κραυγή, την πιο σπουδαία απ' όλες να έρθει από τους διάφορους αρχηγούς κρατών, τους πολιτικούς, τεχνικούς ή τους οικονομολόγους. Μόνο οι πνευματικοί αρχηγοί του κόσμου μπορούν και είναι από τη φύση τους υποχρεωμένοι να αναλάβουν αυτήν την ευγενική αποστολή, πέρα από προσωπικά πάθη. Η ευθύνη του διανοούμενου είναι βαριά σήμερα. Γιατί τα πάθη είναι τυφλά και οι επιθυμίες προκαλούν σύγχυση και οι υλικές δυνάμεις που ο νους έχει δώσει στα χέρια του ανθρώπου είναι τρομερές.

Αλλά από τη χρήση τους εξαρτάται η σωτηρία ή η καταστροφή ολόκληρου του ανθρώπινου γένους. Όλοι όσοι πιστεύουμε στις πνευματικές αξίες, ως ενωθούμε. Ας κοιτάξουμε με καθαρή ματιά τον κρισίμο καιρό μέσα στον οποίο προχωρούμε και ας δούμε ποιά είναι το πνευματικό καθήκον του ανθρώπου. Η ομορφιά δεν είναι πιά αρκετή, ούτε η θεωρητική αλήθεια, ούτε η παθητική καλοσύνη. Το καθήκον του πνευματικού ανθρώπου σήμερα είναι μεγαλύτερο και πιο πολύπλοκο παρά στο παρελθόν. Στο μεταπολεμικό χάος ο πνευματικός άνθρωπος πρέπει να ανοίξει ένα δρόμο και να δώσει ένα κανόνα, πρέπει να ανακαλύψει και να μορφοποιήσει μια καινούρια γενική εγερτήριο κραυγή, ικανή να καθιερώσει την ενότητα - αυτό σημαίνει μια αρμονία μεταξύ ανθρώπινου νου και καρδιάς. Αυτός πρέπει να βρει τις απλές λέξεις που για μια ακόμη φορά θα φανερώσει στους ανθρώπους αυτή την πολύ απλή αλήθεια: "ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδέρφια μεταξύ τους".

Όπως σ' όλες τις περασμένες δημιουργικές εποχές, ο ποιητής είναι ταυτισμένος πάλι με τον προφήτη. Σας πάρα πολύ δύσκολες στιγμές, όταν η μοίρα του ανθρώπινου γένους κρέμεται στο ζυγό, το πνεύμα παίρνει πάνω του την ευθύνη.

Βέβαια μια μεγάλη ιδέα γεννιέται σήμερα μέσα από την αιματοβαμμένη γη. Αυτό συμβαίνει γιατί η πορεία είναι τόσο επώδυνη, αυτό συμβαίνει γιατί οι δυνάμεις του κακού έχουν εξαπολυθεί με τόση αγριότητα τα τελευταία χρόνια, προσπαθώντας για μια ακόμη φορά να στραγγαλίσουν το νεογέννητο νηπιο. Αλλά για τούτο το λόγο, οι δυνάμεις του καλού πρέπει να οργανωθούν και όσοι υπηρετούν το πνεύμα χωρίς συμφέρον να γνωριστούν μεταξύ τους και να υποδάλουν στους εαυτούς τους τις αγωνιώδεις ερωτήσεις της εποχής μας και να προσπαθήσουν να απαντήσουν. Το έργο τους δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωριστά και σε απομόνωση στα διάφορα μέρη του κόσμου. Σήμερα είναι αναγκαίο με διασύννη, όχι απλά να δουλέψουμε, αλλά να δουλέψουμε όλοι μαζί.

Για τούτο προσκαλώ όλους τους διανοούμενους ολόκληρου του κόσμου. Και κάνω αυτές τις ερωτήσεις με την πεποίθηση ότι αυτοί θα προσπαθήσουν να δώσουν μια απάντηση, ώστε με τις απαντήσεις τους, ίσως οδηγήσουμε στην ίδρυση μιας πλατείας Διεθνούς Συνεργασίας του Πνεύματος:

1) Νομίζετε ότι ζούμε στο τέλος μιας ιστορικής περιόδου ή στην αρχή μιας άλλης; Εάν είναι έτοι, ποιά νομίζετε ότι είναι βασικά χαρακτηριστικά της;

2) Μπορεί η λογοτεχνία και η τέχνη ή η θεωρητική σκέψη να επηρεάσει την τωρινή κίνηση της Ιστορίας; ή μπορούν απλά να καθρεφτίσουν απλά τις συνθήκες που επικρατούν;

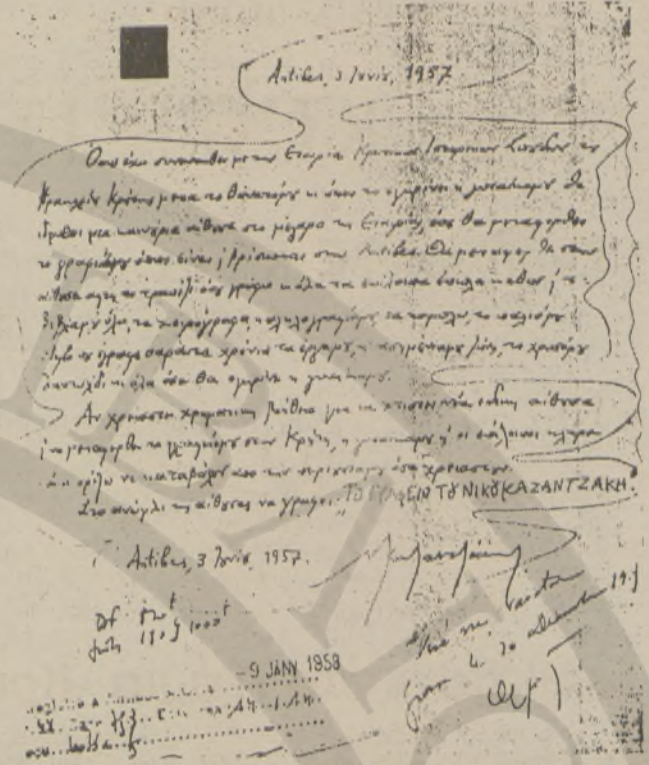
3) Εάν πιστεύετε ότι η Σκέψη και η Τέχνη μπορούν να επηρεάσουν την πραγματικότητα, σε ποιά κατεύθυνση νομίζετε ότι αυτό μπορεί να οδηγήσει την πνευματική ανάπτυξη της χώρας σας;

4) Ποιά νομίζετε ότι είναι η θετική συνεργασία που μπορεί να φέρει η Σκέψη και η Τέχνη στον κόσμο;

5) Πόσο μεγάλη επαφή υπάρχει των διανοουμένων και των μεγάλων μαζών του λαού; Και τί θα μπορούσε να γίνει για να μεγαλώσει η βάση αυτής της επαφής;

6) Ποιά είναι σήμερα το πρωταρχικό καθήκον ενός διανοούμενου ή ενός καλλιτέχνη; Πώς θα μπορούσε αυτός να συντελέσει στην ειρηνική συνεργασία όλων των λαών;

7) Θα ήταν πρακτικό να ιδρύσουμε μια Διεθνή του Πνεύματος; Εάν ναι, θα είσατε πρόθυμοι να συνεργαστείτε;

Φωτοτυπία της ιδίχειρης διαθήκης του Ν. Καζαντζάκη. Γράφτηκε στην Αντιπη της Γαλλίας στις 3 Ιουνίου 1957 τέσσερις μήνες πριν πεθάνει.

Ο Καζαντζάκης και η έκκλησή του προς τους διανοούμενους της εποχής του

πύλα προβλήματα της μεταπολεμικής Ευρώπης, ονειρεύτηκε να ιδρύσει μια "Διεθνή του Πνεύματος". Και τον Σεπτέμβριο του 1946, αποκάλυπτε την ιδέα του αυτή στο Αγγλικό περιοδικό "Life and Letters" με τον τίτλο "Το αθάνατο ελεύθερο πνεύμα του ανθρώπου".

Απηύθυνε "έκκληση προς όλους τους διανοούμενους και τους πνευματικούς ανθρώπους του κόσμου" και τους καλούσε να συνεργαστούν για το ηθικό ανέβασμα του κόσμου, και την αποφυγή - στο προσεχές μέλλον - μιας καταστροφής του ανθρώπινου γένους από την ασυλλόγιστη χρήση των ατομικών όπλων.

Η πάντα επίκαιρη αυτή έκκληση, που δεν έπαψε, δυστυχώς, να συμβαδίζει με την πάντα ταραγμένη και εύθραυστη ειρήνη του κόσμου, είναι άγνωστη στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, εκτός από το ερωτηματολόγιο που υπάρχει στο τέλος (1).

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΦΕΡΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ ΠΑΛΙ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ*

Ο φετινός χρόνος 1997, γιορτάζεται στην Κρήτη σαν "Έτος Καζαντζάκη". Σαν συμμετοχή στον εορτασμό, αλλά περισσότερο σαν ένα ταπεινό και ευλαδικό αφιέρωμα στη μνήμη του Μεγάλου συγγραφέα και στοχαστή, παραθέτουμε, σε μετάφραση, την "Έκκληση στους διανοούμενους του κόσμου". (2)

Αυτούσιο το κείμενο έχει ως εξής: «Αυτή η έκκληση απευθύνεται στους ανθρώπους με καλή θέληση όλου του κόσμου. Γιατί η ανθρωπότητα προχωρεί μέσα σε μια κρίσιμη περίοδο και ο κόσμος τώρα είναι τόσο στενά συνδεδεμένος μεταξύ του, ώστε κανένας λαός δεν μπορεί να σωθεί, αν όλοι δεν σωθούν. Και η πτώση ενός λαού μπορεί να παρασύρει και όλους τους άλλους σε συντριμμία.

Ο καιρός που ένα έθνος μπορούσε να ζει μόνο του, ανήκει στο παρελθόν για πάντα. Από δω και πέρα, σήμερα όποιος γνωρίζεται και μιλάει στο λαό ενός έθνους είναι σαν ν' απευθύνεται συγχρόνως σ' όλα τα έθνη. Σ' αυτή την έκκληση, επιθυμώ να εκφράσω τις αγωνίες και τις ελπίδες ενός διανοούμενου που γεννήθηκε στην Ελλάδα και που, για τούτο το λόγο, νιώθει την ευθύνη του απέναντι σ' όλο τον κόσμο να είναι ακόμη μεγαλύτερη.

Όλοι νιώθουμε, χωρίς να είμαστε σίγουροι, ότι κάποιος μεγάλος κίνδυνος απειλεί τον σύγχρονο πολιτισμό. Μόνο αν κοιτά-

λως; Εάν είναι έτοι, ποιά νομίζετε ότι είναι βασικά χαρακτηριστικά της;

2) Μπορεί η λογοτεχνία και η τέχνη ή η θεωρητική σκέψη να επηρεάσει την τωρινή κίνηση της Ιστορίας; ή μπορούν απλά να καθρεφτίσουν απλά τις συνθήκες που επικρατούν;

3) Εάν πιστεύετε ότι η Σκέψη και η Τέχνη μπορούν να επηρεάσουν την πραγματικότητα, σε ποιά κατεύθυνση νομίζετε ότι αυτό μπορεί να οδηγήσει την πνευματική ανάπτυξη της χώρας σας;

4) Ποιά νομίζετε ότι είναι η θετική συνεργασία που μπορεί να φέρει η Σκέψη και η Τέχνη στον κόσμο;

5) Πόσο μεγάλη επαφή υπάρχει των διανοουμένων και των μεγάλων μαζών του λαού; Και τί θα μπορούσε να γίνει για να μεγαλώσει η βάση αυτής της επαφής;

6) Ποιά είναι σήμερα το πρωταρχικό καθήκον ενός διανοούμενου ή ενός καλλιτέχνη; Πώς θα μπορούσε αυτός να συντελέσει στην ειρηνική συνεργασία όλων των λαών;

7) Θα ήταν πρακτικό να ιδρύσουμε μια Διεθνή του Πνεύματος; Εάν ναι, θα είσατε πρόθυμοι να συνεργαστείτε;

Αυτό ήταν το κείμενο του Ν. Καζαντζάκη στο περιοδικό "Life and letters". Ενα κείμενο γεμάτο αγωνία για τα προβλήματα του μεταπολεμικού κόσμου, μέσα στον οποίο έζησε η δυναμική, πληθωρική και ηφαιστειώδης αυτή μορφή των γραμμάτων μας. Ενα κείμενο που αν είχε γραφτεί στις μέρες μας, θα ταν - δυστυχώς - εξίσου, αν όχι περισσότερο, επίκαιρο. Παρ' όλο που πέρασαν τόσα χρόνια από το θάνατό του, το έργο του που αν και δεν τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις (πολιτικών ή ιδεολογικών κινήτρων αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές), γνώρισε μια οικουμενικότητα και μια φήμη όσο κανενός άλλου συγγραφέα.

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης των 14 χρόνων από τη γέννηση του μεγάλου διανοητή και Κρητικού οι 40 από τον θάνατο. Θεωρητικά χρέος, αλλά και καθήκον μας, να παραθέσουμε τούτες τις γραμμές και να φέρουμε στην δημοσιότητα του Κρητικού Τύπου ένα άγνωστο σχεδόν κείμενό του, μια μαρτυρία για τα καυτά προβλήματα του σύγχρονου κόσμου μας, (που μακάρι αυτή η έκκλησή του να ευρίσκε μιμητές), αφ' ενός σαν ελάχιστο δείγμα θαυμασμού και εκτίμησης για τον άνθρωπο και διανοούμενο, και αφ' εταίρου σαν αφιέρωμα ευλαδικό και μνημόσυνο στην ιερή μνήμη του!

Σημ.: (1) Το ερωτηματολόγιο υπάρχει μόνο στο βιβλίο του Πρεβελάκη "Τετρακόσια γράμματα του Καζαντζάκη", σελ. 545 - 547.

(2) Τη μετάφραση του κειμένου έκανε ο φίλος Κύπριος λογοτέχνης Ευάγγελος Μάμας, "Πνευματ. Κύπρος" αρ. 222.